Aşağıdaki yazı 1972'nin otuzuncu yılında yazılmıştır, yani bundan 12 yıl önce… O dönemin sol içi tartışmalarını genel olarak değerlendiren bir yazıdır. TİP'in 1965'te solun tamamını içinde barındırması doğru değerlendirilmelidir. O dönemin solu henüz parçalanmadığı için hep bir aradaydı. Aynı anlayışı aralarında önemli farklılıklar olan sol grupları bir araya toplamak için savunmak doğru değildir. Benzeri bir durum HDP örneğinde de görülmektedir. HDP tutmuştur ya da en azından şimdiki durumda öyle görünmektedir. Bunun nedeni, solun birleşmesinden çok –HDP sol örgütlerin kitlesinin az sayılamayacak bir bölümünü kapsamamaktadır- geçmişte sol örgütler içinde bulunmayan ama sola dönük insanların kazanılmasından kaynaklanıyor.

Çoğalmanın yolu budur.

Ne Olmuştu O Zaman?

Soru, "otuz yıl öncesinden bugüne ne kaldı?" diye de sorulabilir.

1960'lı yılların sonlarında Türkiye Solu birkaç gruba ayrılmıştı: TİP; Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu (TDGF), daha sonra THKO, THKP-C ve TIKKO gibi örgütler bu yapının içinden çıkacaklardır; çıkardıkları derginin rengiyle "Beyaz Aydınlık" olarak da anılan ve sonraki yıllarsa İşçi Partisi'ni oluşturacak grup ve Hikmet Kıvılcımlı yandaşları ya da kısa adıyla "Doktorcular".

Eğer başarıyı ortaya konulan amaçlara önemli oranda ulaşmak olarak anlıyorsak, bu grupların

tümü de başarısızdır, yenilmişlerdir; ya tarih sahnesinden tümüyle çekilmiş ya da başlangıçtaki özelliklerinden oldukça uzak düşen yeni özelliklere sahip olmuşlardır.

O yıllara damgasını vuran sol içi mücadele TİP ile TDGF arasındaydı. Aradan 30 yıl geçtikten sonra o yıllar efsane gibi anlatılıyor. Ne TDGF'den çıkan devrimci örgütler ve onların Mahir Çayan, Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan, Hüseyin İnan, Ulaş Bardakçı, Cihan Alptekin, İbrahim Kaypakkaya, Sinan Cemgil gibi önderleri, ne de Türkiye İşçi Partisi ve başta Mehmet Ali Aybar ve Behice Boran olmak üzere bu partinin önderleri efsane değildiler. Yaptıkları önemli işlerin yanında yapamadıkları da az değildir. Sözkonusu olanlar Türkiye tarihinde önemli insanlar ve örgütlerdir; efsane düzeyine yükseltilmeleri, dolayısıyla da dokunulmazlıkla kuşatılmaları onların anlaşılmalarını zorlaştırmaktan başka işe yaramaz.

Yıllarca, öyle ihtiyaç duyulduğu için, TİP'ten ayrılmalar, 1960'lı yılların ikinci yarısındaki devrimci gençlik hareketi, oradan oluşan silahlı mücadele örgütleri ve onların önderleri efsaneleştirildiler. Son yıllarda da, yine güncel politik ihtiyaçlar nedeniyle, TİP efsaneleştiriliyor. Bu partinin solun değişik kesimlerini birleştirebilmesi, yasal alanda sosyalist düşünceyi temsil etmesi ve bu topraklarda sosyalizmin kitleselleşmesinde önemli işlev görmesi efsaneleştirilerek değerlendiriliyor. Nasıl ki geçmişte –ve daha az oranda halen- Çayan, Gezmiş ve Kaypakkaya'nın izleyicileri olmuşsa, bir süreden beri 1960'lı yıllar TİP'inin de gözü kapalı hayranları vardır.

Gerçekte ise, adı geçen silahlı mücadele örgütlerinin bugünkü devamcısı olmanın gerçek yaşamdaki karşılığı ne kadar zayıf ise, TİP'i sürdürmenin, o zamanki anlayışı bugüne taşımaya çalışmanın karşılığı da aynı oranda mevcut değildir.

TİP, ayrışmamış bir solu bünyesinde toplamıştı. 1960'lı yıllarda Türkiye solu önemli ayrışmalar gösterecek kadar bilgi, birikim ve tarihe sahip değildi. Bu nedenle TİP'e "solda birleştiricilik" yakıştırması yerinde değildir.

TİP, 1965 seçimlerinde büyük bir çıkış yaptı, ama ötesini getiremedi. Seçim yasalarının yeniden düzenlenmesi sol parlamenter partilerin karşısındaki ciddi bir tehlikedir. Bu partiler, başka nedenlerin yanında bu nedenle de, parlamento dışı sol ile yoğun ilişki geliştirmek durumundadır. TİP bunu yapamadı, bir oranda yapmak da istemedi. Sonuç, 1969 seçimlerinde parlamento aritmetiğinde iyice geriye düşmenin ötesinde, solda etkinliği önemli oranda azalan bir konuma düşmek oldu. 1970'li yıllarda ise TİP, ne parlamentoya girebildi ne de Türkiye solu içinde 1960'lı yılların ikinci yarısındaki etkinliğine ulaşabildi. (Ulaşabilmek ne kelime, yanına bile

yaklaşamadı.)

1970'li yılların başındaki silahlı mücadele hareketlerinin devamcıları ise 1970'lerin ikinci yarısında önemli bir yükseliş gösterdiler. THKO'nun izleyicileri oldukça zayıf zayıf kalırken, özellikle Mahir Çayan'ın izleyicileri büyük bir kitleselliğe ulaştılar. Bunların arasında Devrimci Yol'un THKP-C izleyiciliğiyle ilgisi bulunmuyor, M. Çayan'ın belirlemelerini söylem olarak kullanmanın ötesine geçmiyordu. Yine de M. Çayan, savunularak ya da eleştirilerek, 1970'li yıllarda Türkiye solunda en fazla sözü edilen kişiydi.

1960'li yılların ikinci yarısında TİP'ten kopanlardan bugüne kalan oldu; ne ki, bu da tıpkı TİP deneyiminde olduğu gibi önemli oranda geçmişte kalanlar iyi anılar çerçevesinde kaldı. Parlamenter sosyalizm deneyi –Allende örneği başta olmak üzere- yenilmişti. Latin Amerika ülkelerindeki kır ve kent gerilla hareketleri başarılı olamadılar. Nikaragua, El Salvador ve Kolombiya'da kazanılan başarılar ise; ilk ülkede ABD müdahalesi karşısında devrimcilerin seçim yenilgisini kabullenmeleri, ikincisinde hükümet güçleriyle anlaşma, üçüncüsünde ise küçük bir ülkenin sınırlarının ötesine geçememekle sonuçlandı.

Sosyalizm dünya çapında kaybetti, bu nedenle de şu veya bu ülkede kazanılmış başarılar hem geçici oldu hem de büyük yenilginin yanında fazla bir anlam taşımadı.

Türkiye'de de benzer bir sonuca ulaşıldı, hiç kimse kazanamadı. Bugünü etkileyecek düzeyde hatırlananlar kaldı. 1960'lı yılların TİP'i hatırlanması gereken bir deneyimdir. Dönemin özgün koşullarının ürünüdür, ama taklit edilmemek koşululuyla hatırlanması ve incelenmesinde sayısız yarar vardır.

TİP'ten kopanların özelliği neydi ve geride ne bıraktılar? Bu insanların başlıca özelliği daha aktif mücadele ya da yiğitlik değildi. 12 Eylül öncesi ve sonrasındaki dönem, aktif mücadele ve yiğitlik örnekleri bakımından 12 Mart öncesi ve sonrasından oldukça ileridedir. Dahası, 12 Eylül sonrasında, 12 Mart sonrasında olduğu gibi solun neredeyse tüm kadroları yakalanmış ya da öldürülmüş de değildi. Buna rağmen 12 Mart'tan büyük bir moralle çıkan Türkiye solu, 12 Eylül'den derin bir moral çöküntüsüyle çıktı.

12 Eylül'de sola dönük saldırı 12 Mart'takinden oldukça şiddetliydi; ama buna karşılık sol da 12 Mart öncesiyle karşılaştırılamayacak kadar kitleseldi. Yiğitlik durumu kurtarsaydı 12 Eylül

sonrasında solun durumunun 12 Mart sonrasındakinden daha iyi olması gerekirdi; çok daha kötü oldu.

Birkaç maddelik açıklama denemesi yapabiliriz:

İlk olarak, TİP'ten kopmuş olanların değişik örgütler kurarak, başlangıçta kır veya kent seçerek silahlı mücadeleye yönelmeleri ve doğrudan devletle karşı karşıya gelmeleri Türkiye tarihinde ilk kez oluyordu. İlkin yenilmesi o kadar etkileyici olmayabilir, ama onun izleyicilerinin de yenilmesi için aynısı söylenemez. İzleyiciler öncekilerden daha iyi yapabileceklerini iddia etmişler, bu iddialarını yaşama geçirmişler ve kaybetmişlerdir. Burada yenilginin derin etkileyiciliği gündeme gelir.

İkincisi; 12 Mart döneminin silahlı eylemcileri, teorik olarak olsa bile pratikte devrim yapmak, iktidarı almak iddiasında değillerdi. Özellikle Sinan Cemgil'in kaybedeceklerini bildiği ve herşeyden önce bir gelenek bırakmak için mücadele ettiklerini söylediği sık sık belirtilmiştir.

12 Eylül dönemi için ise aynısı söylenemez. Sol, kadro ve taraftar sayısı bakımından 12 Mart dönemiyle karşılaştırılamayacak kadar fazlaydı; buna uygun olarak beklentiler de yüksekti. Böyle bir ortamda yenilginin psikolojik sonuçları oldukça yıkıcıdır.

Önemli bir nokta daha var: Türkiye'de sol düşünceye yandaş ya da karşı herkesin mutlaka bildiği en az iki isim vardır: Birincisi Nâzım Hikmet'tir, ikincisi Deniz Gezmiş. Türkiye'de sol sanat ve edebiyatın simgesi Hikmet ise, 1968'in simgesi de Gezmiş'tir. O, herşeyden önce eylemci bir gençlik önderidir. Deniz Gezmiş'in ve gençlik hareketinden gelen diğer kişilerin Türkiye tarihinde yıllar sonra bile hatırlanan bir iz bırakmış olmaları esas olarak yiğitlikleriyle açıklanmaz. İlktiler, ilk olmanın etkisi önemlidir; sol'a sadece mücadele anlayışı değil, farklı bir davranış tarzı da getirmişlerdir.

Mahir Çayan ve arkadaşlarının İstanbul'da cezaevinden kaçmaları Türkiye sol hareketinin tarihinde bir ilktir. Cezaevinden kaçış birçok faktörün bir araya gelmesini gerektirir. Kaçmak için öncelikle gidebilecek bir yerinizin olması gerekir. Hikmet Kıvılcımlı'nın anılarında okumuştum. Ağır hapis cezalarına karşın bulundukları cezaevinin savcısı ona ve arkadaşına "memleket izni" verir. Bu, "kaçın gidin" demektir. Kıvılcımlı bir süre Suriye'ye gider; ne ki parti kaçılmasından yana değildir. Türkiye'deki mücadele ve örgütlenme henüz tehlikeli kaçakları saklayabilecek

düzeyde değildir ya da böylesi bir girişime cesaret edilememektedir. “İzne gönderilenler“ ya yakalanırlar ya da teslim olurlar.

Kaçmak sadece kaçış eyleminden ibaret değildir, bir ömür boyu yaşadışı yaşamayı, uzun süreli ve büyük tehlikeleri göze almak demektir. 1971’de hapisten kaçanlar bunu göze almışlardı.

Sonraki yıllarda hapishanelereden birçok devrimci kaçtı, ama hiçbir kaçış ilk kaçış kadar etkili olmadı.

Gezmiş, Aslan ve İnan’ın idamları, bu ülkedeki ilk politik idamlar değildir, ama sol düşünceye sahip insanların idam açısından ilk örnektir.

Üç idamın önemli bir özelliği daha vardır: Türkiye’de devrimciler ateisttirler; ne ki, ölürken bile bunu göstermemeye çalışırlar. Bu nedenle, birçok devrimcinin cenaze namazı kılınmış, dini törenle gömülmüşlerdir. Bunun kendince bir gerekçesi de vardır: Halka ters düşmemek. Bazıları ise din konusunda tartışmaya girmemek için böyle yapılmasını doğru bulurlar.

Din konusunu sürekli öne çıkarmak doğru olmamakla birlikte, inançlarını gizlemenin ve başka türlü görünmeye çalışmanın da savunulacak yanı yoktur. Kaldı ki, herkes kimin ne olduğunu bilmektedir ve baska türlü görünmeye çalışmanın da anlamı bulunmamaktadır.

Deniz Gezmiş ve arkadaşları idamlarından önce, anlayışlarına uygun olarak, dini telkin istemediler. Bu durum gazeteler tarafından halka duyuruldu. Onlar dinsizdiler ve bu özelliklerini de saklamadılar. Eğer “halka ters düşmemek için“ ölümden önce ya da sonra “dinsel vecibeleri“ yerine getirseler ya da böyle yapılmasını isteselerdi; kimseyi inandıramayacakları gibi, kendi saygınlıklarına da önemli bir darbe indirirlerdi.

Halkın dini inançlarına açıkça ters düşmeleri, onların sevilmesini, en azından takdir edilmelerini engellemedi. İnandıkları gibi davranmasalardı asıl o zaman kaybederlerdi.

Sonuçta; 30 yıl önce bu ülkede önemli bazı ilklerin gerçekleştiği söylenmelidir. Biraz daha eski olan TİP deneyimi de önemli bir ilkti. İlkler önemlidir, özellikle etkileyicidir, ilk olmak özellikle cesaret ister ve ilkleri tekrarlamak tehlikelidir, bazen bu tekrar kaçınılmaz olsa da.

Avrupa'da ve Türkiye'de Yazın, Sayı 99, 2002